

УДК 351.862.4:340.13

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-393-408](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-393-408)

Лазор Олег Ярославович доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21000, тел.: (0432) 26-52-20, <https://orcid.org/0000-0002-5989-8527>

Заболотний Андрій Володимирович кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21000, тел.: (0432) 26-52-20, <https://orcid.org/0009-0006-9414-4057>

Зубар Іван Валерійович кандидат економічних наук, старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21000, тел.: (0432) 26-52-20, <https://orcid.org/0000-0002-5112-421X>

РОЛЬ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню місця об'єктів критичної інфраструктури у сфері реалізації та забезпечення державної політики продовольчої безпеки. Визначено ключову характеристику та зміст продовольчої безпеки, а також важливість оцінювання ризиків та основних загроз її забезпечення, серед яких особливу увагу приділено секторам критичної інфраструктури. Продовольчу захищеність ідентифіковано частиною суспільної і національної безпеки держави, що нерозривно пов'язує її із безпекою критичної інфраструктури.

Наголошується на актуальності питань продовольчої безпеки в умовах війни в Україні. Проведено оцінку основних індикаторів продовольчої захищеності України та її місце серед світових держав, у результаті чого виявлено ряд негативних тенденцій. Проведено аналіз можливих причин погіршення продовольчої безпеки країни, серед яких відзначено пошкодження та знищення ряду об'єктів критичної інфраструктури, зокрема у сільському господарстві.

Виявлено, що аграрний сектор України, який є детермінантою продовольчої забезпеченості населення, зазнав значних втрат внаслідок війни. Підраховано

вартість знищених активів даного сектору критичної інфраструктури та обсяг фінансування, необхідний для їх реконструкції і відновлення. Акцентовано увагу на необхідності врахування сучасних тенденцій стійкості продовольчого забезпечення населення в державах – членах ЄС із подальшою їх імплементацією в Україні.

Ідентифіковано перелік основних суб'єктів державної політики продовольчої безпеки та внесено пропозицію до створення Міжвідомчої координаційної ради з питань продовольчої безпеки у якості дорадчого органу, що допоможе оптимізувати пропозиції до гармонізації державної політики продовольчої безпеки України у світлі євроінтеграційного курсу. Обґрунтовано перспективність імплементації зазначеної пропозиції у світлі реалізації програми фінансової донорської підтримки України та повоєнного відновлення.

Ключові слова: державне управління, публічне управління, критична інфраструктура, продовольча безпека, національна безпека, державна політика, захист критичної інфраструктури.

Lazor Oleg Yaroslavovych Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Management and Administration, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Ostrozkogo St., 32, Vinnytsia, 21000, tel.: (0432)26-52-20, <https://orcid.org/0000-0002-5989-8527>

Zabolotnyy Andriy Volodymyrovych Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer of the Department of Public Management and Administration, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University, Ostrozkogo St., 32, Vinnytsia, 21000, tel.: (0432)26-52-20, <https://orcid.org/0009-0006-9414-4057>

Zubar Ivan Valeriyovych Candidate of Economics Sciences, Senior Lecturer of the Department of Public Management and Administration, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University, <https://orcid.org/0000-0002-5112-421X>

THE ROLE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE IN ENSURING THE STATE POLICY OF FOOD SECURITY IN UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the study of the place of critical infrastructure objects in the sphere of implementation and provision of the state food security policy. The key characteristic and content of food security, as well as the importance of risk assessment and the main threats to its provision, are determined.

Among the threats, special attention is paid to critical infrastructure sectors. Food security is identified as a part of public and national security of the state. It was determined that this fact inextricably links it with the safety of critical infrastructure.

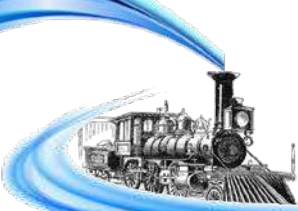
The relevance of food security issues in the conditions of war in Ukraine is emphasized. The assessment of the main indicators of food security of Ukraine and its place among world countries was carried out. As a result, a number of negative trends were revealed. An analysis of the possible reasons for the deterioration of the country's food security was carried out. Among them, damage and destruction of a number of critical infrastructure facilities, including in agriculture, was noted.

It was found that the agrarian sector of Ukraine is a determinant of food security of the population. It is noted that he suffered significant losses as a result of the war. The value of the destroyed assets of this critical infrastructure sector was calculated. The amount of funding necessary for their reconstruction and restoration has been determined. Attention is focused on the need to take into account modern trends in the sustainability of food supply to the population in EU member states with their further implementation in Ukraine.

A list of the main subjects of the state food security policy has been identified. A proposal was made to create an Interdepartmental Coordinating Council on Food Safety. This organization will have the status of an advisory body. It is believed that it will help the Government to optimize proposals for the harmonization of the state policy of food security of Ukraine to the conditions of the European integration course. The perspective of the implementation of the mentioned proposal within the framework of the implementation of the program of donor financial support of Ukraine and post-war reconstruction is substantiated.

Keywords: public administration, public administration, critical infrastructure, food security, national security, public policy, protection of critical infrastructure.

Постановка проблеми. Нині у світі присутні тенденції до прогресування ряду глобальних проблем, де серед найгостріших варто відзначити нестачу якісних продуктів харчування, дефіцит питної води та голод. Моніторинг загальносвітового забезпечення доступності для населення їжі демонструє наявність близько 2 мільярдів людей, які відчують певний рівень харчової незабезпеченості [16]. У період 2019-2022 років продовольчу безпеку у світі поставили під загрозу тривала пандемія COVID-19, несприятливі погодні явища, активізація змін клімату, тероризм, збройні конфлікти та ін. Починаючи із 2022 року цю тенденцію додатково посилив землетрус у Туреччині, сильна посуха в Молдові та найбільше – початок війни в Україні та масове переміщення біженців, яке вона спровокувала. Війна вплинула на найбільші сегменти імпорту українського зерна, що різко знизило доходи українських фермерів [9]. При цьому наслідком

вторгнення російських військ стало захоплення, знищення та пошкодження значної частини життєво-важливих об'єктів критичної інфраструктури, руйнування транспортної інфраструктури та портових споруд, а також блокада Чорного моря, що створило загрози для глобальної продовольчої безпеки [9]. Ці потрясіння спричинили зростання цін на продовольство та енергоносії, підвищення вартості сільськогосподарських ресурсів і виробництва, зростання транспортних тарифів, зниження купівельної спроможності та підвищення вартості життя, що призвело до ще більшого загострення питання продовольчої безпеки.

Сучасні соціальні потрясіння в умовах трансформування суспільно-економічного розвитку та тенденції глобалізації вимагають інноваційних шляхів розвитку державної політики, яка забезпечила б подолання дефіциту продуктів харчування та їх економічну доступність для населення, посиливши тим самим продовольчу безпеку країни. При цьому важливим елементом є розвиток ефективної системи критичної інфраструктури, яка покликана забезпечувати базові потреби людини, а також політики захисту життєво-важливих інфраструктурних об'єктів в умовах гібридних загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які присвятили свої наукові праці дослідженням державної політики продовольчої безпеки в Україні та ролі у її забезпеченні критичної інфраструктури варто відзначити О. М. Сазонець, А. О. Вацішина, С. В. Березюка, С. П. Завгородню та ін.

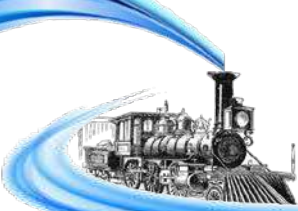
Метою статті є дослідження місця об'єктів критичної інфраструктури у сфері забезпечення продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні проблемою для усіх країн світу є забезпечення власної продовольчої безпеки, оскільки наявність несприятливих природних умов, різного рівня економічного розвитку та соціально-політичної ситуації стають причинами диференційованості у стані продовольчої захищеності. На глобальному рівні важливу роль у вирішенні питань регулювання продовольчої безпеки здійснює Організація Об'єднаних Націй, закріпивши вирішення світової проблеми голоду у складі головних цілей сталого розвитку [7]. В Україні фундаментальні гарантії продовольчої захищеності закріплено у Конституції (ст. 48, 50) та інших нормативно-правових актах [6]. За визначенням, яке представлено у проєкті Закону України «Про основи продовольчої безпеки України» продовольча безпека України трактується як «здатність держави задовольняти потреби населення в харчуванні на рівні не нижче медичних обґрунтованих норм гарантована наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і

незалежність» [11]. У Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України», визначається, як «захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності» [3]. У положеннях Концепції забезпечення національної системи стійкості, введеної в дію Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/202112, задекларовано завдання з оцінювання ризиків для найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, зокрема стійкого постачання продовольства [13]. Відповідно до зазначених нормативно-правових актів, можемо дійти висновку, що продовольча захищеність є частиною суспільної, а відповідно і національної безпеки держави, що нерозривно пов'язує її із критичною інфраструктурою. Це, у свою чергу, підтверджує Закон України «Про критичну інфраструктуру» (ст. 9), яким продовольче забезпечення включено до категорії «життєво важливих функцій та/або послуг, порушення яких призводить до негативних наслідків для національної безпеки України» [4]. Окрім цього, пряму залежність продовольчої безпеки та критичної інфраструктури встановлює постанова Кабінету Міністрів України №1109 від 09.10.2020 р. «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури» [10], якою затверджено перелік секторів критичної інфраструктури, серед яких під номером 4 зазначено «харчову промисловість та агропромисловий комплекс». До функцій даного сектору включено виробництво та переробку сільськогосподарської та харчової продукції, виробництво ветеринарних препаратів, експлуатацію елеваторів, експлуатацію зрошувальних систем та каналів, безперервна робота яких необхідна для стабільного та рівномірного забезпечення країни базисною продукцією, яка також важлива у національному забезпеченні стратегічних продовольчих запасів.

Для України питання продовольчої безпеки стало надзвичайно актуальним в останні роки. Цю проблему загострили умови війни, особливо загрози, пов'язані із пошкодженням значної кількості об'єктів критичної інфраструктури, негативною економічною ситуацією в країні та іншими проблемами економічного і соціального характеру. Так, за підсумками 2022 р., у рейтингу Глобального індексу продовольчої безпеки (Global Food Security Index – GFSI) Україна посіла 71 місце серед 113 країн світу, втративши за рік 13 позицій (у довоєнний період займала 58 місце) [17]. Даний Індекс складається з чотирьох компонентів: економічна та фізична доступність продовольства, якість і безпечність, природні ресурси та стійкість. Порівняно з довоєнним періодом, найбільше знизився рівень економічної доступності (з 73,9 у 2021 р. до 66,6 у 2022 р.). Це можемо пояснити наслідками бойових дій, посиленних блокадою морських портів та руйнуванням критичної енергетичної

інфраструктури. Дані явища призвели до падіння експорту товарів на 35,2%, що, у свою чергу, знизило надходження іноземної валюти в країну, збільшивши торговельний дефіцит товарів більш ніж двічі – із 5,6 млрд євро у 2021 р. до 13,9 млрд євро у 2023 р. Наслідком стали перебої в ланцюгах постачання та зростання цін на продукти, залежні від критичної інфраструктури – продукти харчування та енергоносії. Дані явища детермінували стрімку ескалацію рівня інфляції, яка за підсумками 2022 року досягла рівня 26,6% [2]. У результаті, для більшої частини населення України найбільша видаткова частка сімейного бюджету стала припадати на продукти харчування. Тут варто відзначити результати досліджень С. П. Завгородньої, у яких вона зазначає, що «диференціація за доходами є одним із визначальних чинників нерівності населення за споживчими характеристиками» [2]. Тобто, чим бідніше домогосподарство, тим більшу частку свого доходу воно змушене витратити на задоволення базових потреб, у даному випадку – на купівлю продуктів харчування. До повномасштабної збройної агресії РФ ця частка видатків в Україні становила 42 %, а за підсумками 2022 року вона зросла до 48–49 %. Для порівняння, у середньостатистичній європейській сім'ї видатки на продукти харчування становлять 12-18 %. Також від початку повномасштабної збройної агресії РФ зросла частка домогосподарств, які економлять на харчуванні – з 12,2 % у 2021 р. до 26,3 % у 2023 р. [17].

Через повномасштабну збройну агресію РФ також загострилася і проблема локального дефіциту продуктів харчування в окремих населених пунктах, які розташовані близько до зони бойових дій. Значення показника фізичної доступності продовольства в Україні у 2022 р. зменшилося на 3,7 пункта – із 51,8 до 48,1 у 2022 р. За цим показником Україна посідала 93 місце в світі [17].

Аналізуючи світові тенденції продовольчої безпеки, слід зазначити, що кількість людей, які страждають від голоду, повільно збільшуються. Як результат – у світі понад 820 мільйонів людей сьогодні голодують [16]. Згідно з даними за 2020-2023 роки, серед країн Європи та Азії дев'ять мають відсоток голодуючих вище 2,5 відсотка: Албанія, Грузія, Киргизстан, Мальта, Північна Македонія, Словаччина, Таджикистан, Туркменістан і Україна. Таджикистан має найвищий рівень поширеності недоїдання в регіоні, за ним йдуть Туркменістан, Киргизстан і Україна. (рис.1). За цей же період частка голодуючих зросла лише на Мальті та в Україні, а в усіх інших згаданих вище країнах знизилася.

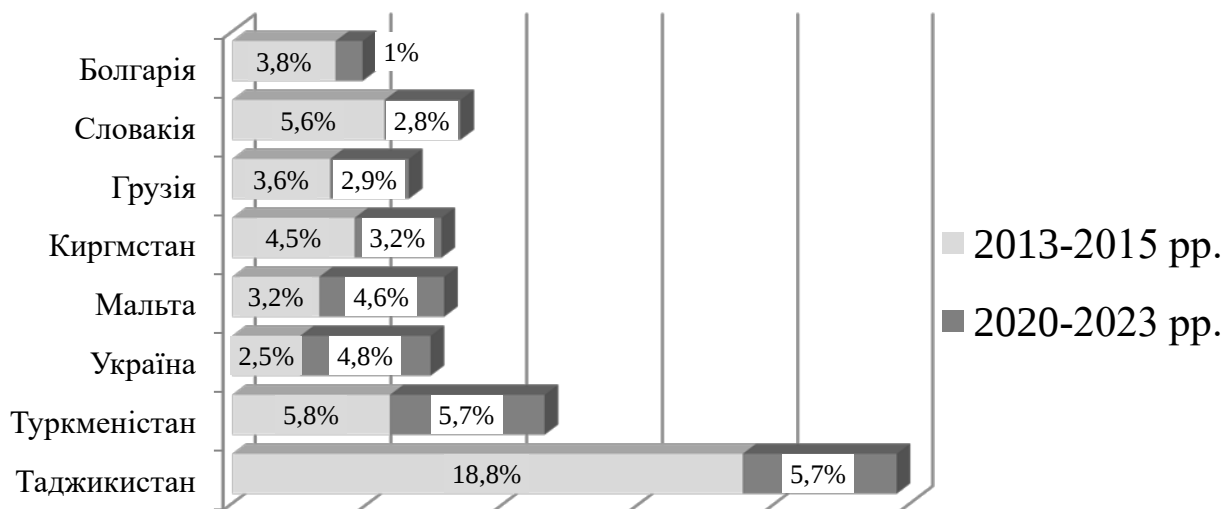

Рис.1 Частка людей, що голодують серед країн Європи та Азії станом на жовтень 2023 р.

Джерело: сформовано за даними [16]

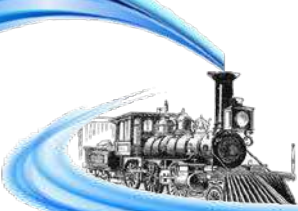
Дані, оприлюднені в Інфляційному звіті НБУ за жовтень 2023 р., свідчать про стрімке зростання кількості домогосподарств, які не можуть дозволити собі певні товари першої необхідності протягом дії режиму воєнного стану, що фактично означає їх перебування на межі бідності. Станом на вересень 2023 р. таких домогосподарств було понад 50 %. Зазначене спостерігається на тлі збільшення частки неактивного та скорочення частки зайнятого населення (табл. 1).

Таблиця 1

**Самооцінка фінансового становища домогосподарств,
у 2021–2023 pp., % відповідей**

Показник	Рік		
	2021	2022	2023
Економлять на харчуванні	12,2	19,9	26,2
Вистачає на харчі, але на одяг та взуття потрібно заощадити / позичити	25,0	33,2	25,0
Вистачає на харчі, одяг, взуття. На придбання дрібної техніки потрібно заощадити / позичити	39,3	22,0	22,7
Вистачає на харчі, одяг, взуття, придбання дрібної техніки. Але на придбання габаритної техніки потрібно заощадити / позичити	18,1	12,5	13,8
Вистачає на харчі, одяг, взуття, придбання дрібної і габаритної техніки. На придбання машини / квартири потрібно заощадити / позичити	3,0	8,2	8,3
Домогосподарство може дозволити собі будь-які покупки	0,5	1,8	1,7

Джерело: сформовано за даними: [2]

Судячи із самооцінки фінансового становища домогосподарств, за період воєнного стану значно зросла частка домогосподарств, які економлять на харчуванні (з 12,2 % у 2021 р. до 26,2 % у 2023 р.), а також домогосподарств, яким вистачає на харчі, одяг, взуття, придбання дрібної і габаритної техніки (з 3 % у 2021 р. до 8,3 % у 2023 р.). Водночас знизилась частка домогосподарств, яким вистачає на харчі, одяг, взуття (з 39,3 % у 2021 р. до 22,7 % у 2023 р.) [2]. Варто також відзначити, що у результаті загрози обстрілів і руйнування військами РФ об'єктів критичної інфраструктури актуалізується фактор «енергетичної бідності», який згадує у своїх дослідженнях С. П. Завгородня, трактуючи її як «обмежену фізичну доступність енергоресурсів для населення» [2].

Відзначимо також інші суттєві деструктивні наслідки для продовольчої безпеки від руйнування армією РФ критичної інфраструктури України. Так, загальна вартість знищених активів агросектору станом на кінець 2023 р. становить 10,3 мільярда доларів, що на 18% більше, ніж у 2022 р. Найбільшою категорією збитків стала пошкоджена та знищена сільськогосподарська техніка, що оцінюється у 5,8 млрд дол. США – 56,7% [14]. Зазначимо також, що значної шкоди зазнали зерносклади та елеватори, які Уряд постановою від 09 травня 2023 р. № 455 також вніс до переліку секторів критичної інфраструктури. Сукупна ємність пошкоджених сховищ становить 3,3 мільйона тон одночасного зберігання, тоді як 11,3 мільйона тон потужностей одночасного зберігання повністю знищено, що спричинило скорочення потужностей зберігання агропродукції на 19,5%. Окрім цього, війна призвела до втрат близько 238 тис. голів великої рогатої худоби, 544 тис. голів свиней, 131 тис. голів овець і кіз, а також майже 13 млн. голів птиці. Загальний збиток, спричинений зменшенням поголів'я, оцінюється в 254 млн дол США. Втрати багаторічних насаджень оцінюються у 16,3 тис. га зі щорічним скороченням врожаю багаторічних культур у 458 тис. т з орієнтовною вартістю відновлення 398 млн дол. Збитки, завдані аквакультурі та рибальству оцінують у 35 млн. дол. Суттєвим чинником посилення продовольчих втрат стало свідоме руйнування вкрай важливого для півдня України об'єкта критичної інфраструктури – дамби Каховської ГЕС. Дана катастрофа призвела до зупинки водопостачання більш як 30 систем зрошення полів Дніпропетровської, Херсонської та Запорізької областей, що забезпечували урожай на площі 584 тис. гектарів сільгоспугідь [8]. Додатково до цього, активними бойовими діями пошкоджено та забруднено значні площі сільськогосподарських угідь, обсяг яких, станом на жовтень 2023 року, склав 1,5 млн га [9]. Таким чином, за нашими підрахунками, пошкодження критичної інфраструктури призвело до знищення потужностей для продовольчого забезпечення близько 15 млн людей.

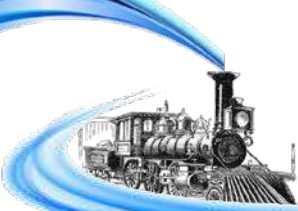
Дану проблему також описують у своїх дослідженнях учені О. М. Сазонець та А. О. Вацішин, демонструючи пряму залежність зростання продовольчої небезпеки від деструктивних явищ, що призводять до руйнування критичної інфраструктури. Погоджуємось із думкою дослідників, що в межах реалізації державної політики продовольчої безпеки в країні, можна знизити рівень впливу окремих явищ шляхом будівництва додаткових об'єктів критичної інфраструктури та оптимізації використання діючих [12]. Наприклад посуха може піддаватися регуляції шляхом створення штучних водойм, застосування крапельних систем зрошення чи осушення, перебої у енергопостачанні можна компенсувати шляхом використання альтернативних джерел енергії.

Отже, об'єкти критичної інфраструктури мають прямий та опосередкований вплив на забезпечення населення питною водою, продукцією сільського господарства та іншими продуктами харчування. Серед основних секторів критичної інфраструктури, проблеми у яких чинять вплив на продовольчу безпеку України варто виділити:

- паливно-енергетичний сектор – характеризується значною втратою енергетичних потужностей та високою імпортозалежністю, що знижує доступність енергоносіїв для виробників продовольства;
- сектор транспорту – характеризується значною втратою транспортних ланцюгів постачання, де особливо гострою стала проблема бомбардування морських портів, дунайських портів, автомобільного і залізничного сполучення та їх інфраструктури необхідної для експорту українського продовольства;
- промисловий сектор – чинить опосередкований, але досить суттєвий вплив, зокрема на продовольчу безпеку (наприклад, зниження виробництва вітчизняних мінеральних добрив та засобів захисту рослин, призводить до їх здорожчання і, як наслідок, зниження якості продукції сільського господарства) [1];
- сектор охорони навколишнього природного середовища – передбачає вплив на продовольче забезпечення шляхом подолання проблем нераціонального землекористування, необґрунтовано високої розораності сільськогосподарських угідь, недотримання вимог з контурно-меліоративної організації території та сівозмін [15].

Варто відзначити, що незважаючи на наявність описаних проблем та колосальні втрати і руйнування критичної інфраструктури, вітчизняний сектор продовольчого забезпечення виявився досить стійким. Валовий збір за всіма групами сільськогосподарських культур станом на кінець грудня 2023 р. у 1,5–3 рази перевищив потреби України у внутрішньому продовольчому споживанні, що підтверджують статистичні дані:

- зібрано 79,2 млн т с.-г. культур (58,4 млн т зернових та зернобобових культур, 20,8 млн т олійних культур, 11,9 млн т цукрових

буряків), що на 10% більше зернових та 18% олійних культур відносно показника 2022 р.;

- споживання свинини, м'яса птиці та яловичини на 1 особу зросло з 54,1 кг у 2022 р. до 54,7 кг у 2023 р., при цьому зросло і виробництво м'яса птиці на 32 тис. т (до 1 млн 285 тис. т) та яловичини на 4 тис. т (до 272 тис. т), що свідчить про забезпеченість потреб внутрішнього ринку м'яса й м'ясопродуктів;

- виробництво підприємствами молока, станом на грудень 2023 р. вийшло на довоєнний рівень – 2,8 млн т (у 2021 р. – 2,77 млн т);

- нарощується в Україні виробництво овочів, зокрема у 2023 р. відносно 2022 р. розширено площі під цибулею (+8,1 %), морквою (+6,1 %), капустою (+1,7 %), картоплею (+2 %) та столовим буряком (+7 %);

- поступово відновлюються обсяги експорту агропродукції, так 2023 р. експортовано 67,5 млн т агропромислової продукції різних видів, що на 15 % перевищило показник 2022 р., однак, в силу зниження цін та здорожчання експортної логістики, виторг у 2023 р. був на 8 % менше від показника 2022 р. [9].

Щодо перспектив продовольчої безпеки в країні та ролі критичної інфраструктури, відзначимо, що розвиток державної політики у цьому напрямку відбувається у світлі євроінтеграційного вектору розвитку України. Відповідно, варто враховувати сучасні тенденції стійкості продовольчого забезпечення населення в державах – членах ЄС із подальшою їх імплементацією в Україні. Тут заслуговує уваги запровадження стійких продовольчих систем (Sustainable food systems), а також соціальної та екологічної стійкості [18]. Серед країн ЄС для зміцнення даних напрямів стійкості одним із ключових пріоритетів є визначення домінуючою формою аграрного виробництва (як сектору критичної інфраструктури) сімейного фермерства у якості детермінанти продовольчої безпеки. Цьому сприяє усвідомлення незамінної ролі, яку відіграють сімейні господарства у продукуванні суспільних благ – забезпеченні продовольчої безпеки, економічному розвитку сільських територій, збереженні агроландшафтів, відтворенні генофонду та автентичної національної культури. Реалізацією державної політики у цьому напрямку у більшості країн займаються спеціально створені організації. У Німеччині – «Bodenverwertungs- und verwaltungs GmbH» (BVVG), в Угорщині – «Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt», у Франції – асоціація з розвитку земель та регіонального розвитку «Société d'aménagement foncier et d'établissement rural» (SAFER). До складу таких установ, як правило, входять представники аграрних профспілок, фермери учасники ринку продовольства та окремі делегати об'єктів критичної інфраструктури [5]. Вважаємо за доцільне внести пропозицію щодо створення

дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України – Міжвідомчої координаційної ради з питань продовольчої безпеки у складі представників Міністерства аграрної політики та продовольства України, Уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України, а також ключових секторів продовольчого забезпечення (рис. 2).

Перспективність імплементації зазначеної пропозиції вбачаємо у світлі реалізації схваленого Урядом Плану України для Ukraine Facility, який став основою для реалізації програми Європейського Союзу щодо фінансової підтримки України протягом 2024-2027 років [8]. Даний План передбачає ряд реформ в межах фінансування обсягом до 50 млрд євро. Серед реформ, що стосуються продовольчої безпеки та аграрного сектору варто відзначити наступні:

Реформа 1. Узгодження інституційних рамок сільського господарства та розвитку сільських територій із політикою Європейського Союзу.

Реформа 2. Забезпечення функціонування ринку землі.

Реформа 3. Вдосконалення інституційної та адміністративної спроможності для управління інвестиційними програмами.

Реформа 4. Вдосконалення офіційного публічного електронного реєстру сільгоспвиробників

Реформа 5. Довгостроковий план розвитку іригаційного комплексу задля підвищення кліматичної стійкості сектору.

Реформа 6. Розмінування сільськогосподарських земель та акваторій.

Міжвідомча координаційна рада з питань продовольчої безпеки

Основні завдання:

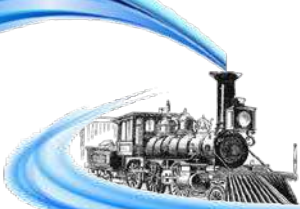
1. Розробка рекомендацій щодо забезпечення продовольчої безпеки та відновлення продовольчої незалежності домогосподарств уздовж лінії фронту або інших районах, що зазнали значного впливу.

2. Розробка рекомендацій щодо відновлення критично важливих об'єктів інфраструктури продовольчих ланцюжків та забезпечення тимчасового заміщення їх функцій.

3. Розробка рекомендацій щодо стійкості критично важливих об'єктів агропродовольчої системи через розробку альтернативних маршрутів експорту зерна, відновлення ветеринарних служб, партнерство зі спеціалізованими організаціями для сприяння знешкодженню вибухонебезпечних предметів на сільськогосподарських угіддях та проведення оцінки збитків та втрат.

Рис.2. Основні завдання Міжвідомчої координаційної ради з питань продовольчої безпеки

Джерело: авторська розробка

В межах зазначеної ініціативи у 4 кварталі 2024 року заплановано схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року, яка буде зосереджуватися на таких основних напрямках [8]:

- гармонізація української політики в секторі сільського господарства та розвитку сільських територій із новою спільною аграрною політикою Європейського Союзу;
- інституційне зміцнення та розбудова спроможності для розроблення необхідних систем;
- прискорення процесу узгодження правових актів у секторі сільського господарства та санітарного і фітосанітарного контролю зі стандартами ЄС;
- спрямування державних видатків на користь малих виробників і сільських громад;
- визначення основ і цілей заходів з охорони довкілля та пом'якшення наслідків зміни клімату;
- розбудова програм на основі доказів та зміцнення потужностей з ведення звітності і фінансового контролю, з орієнтацією на надійне фінансове управління.

Варто також відзначити, що, враховуючи масштаби збитків та втрат у секторах критичної інфраструктури та продовольчого забезпечення, повне відновлення їх потенціалу в Україні потребує значних ресурсів. Центр досліджень продовольства та землекористування [13] виділяє дві категорії потреб – потреби у реконструкції та потреби у відновленні, які оцінюються, виходячи із консультацій з Міністерством аграрної політики та продовольства України, іншими міністерствами, у 56,1 мільярди доларів США. У 2024 році абсолютним пріоритетом визначено підтримку негайного відновлення виробництва: 448,2 млн дол. США з 488,3 млн дол. потреб 2024 року, виділені на цю категорію (табл. 2). Більша частина підтримки, що становить 55% від усіх потреб у цій категорії, спрямовується на програму компенсації процентних ставок, спрямовану на вирішення проблем з ліквідністю серед сільськогосподарських виробників.

Таблиця 2

Актуальна донорська підтримка млн. дол. США

Види інвестицій	Рік			Всього
	2023	2024	2025	
1	2	3	4	5
Підтримка безпосереднього відновлення сільськогосподарського виробництва	273,8	448,2	134,9	856,9
Підтримка довгострокового відновлення аграрного сектору	46,7	21,9	15,8	76,0

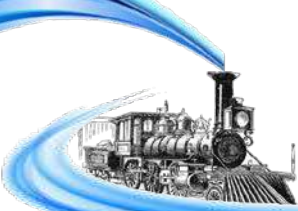
1	2	3	4	5
Підтримка державних установ у сфері сільського господарства, в тому числі для прискорення вступу до ЄС	22,1	18,3	14,2	39,5
Підтримка Мінагрополітики	3,2	4,3	3,3	10,8
Підтримка безпечності харчових продуктів	2,1	1,2	1,2	4,5
Підтримка сільськогосподарських науково-дослідних та освітніх установ	5,2	5,2	4,7	15,1
Підтримка політичного діалогу та посилення технічної спроможності українських інституцій	11,6	7,6	5,1	24,2
Разом	342,6	488,3	164,9	972,4

Джерело: сформовано за даними [13]

Другою за величиною категорією підтримки негайного відновлення виробництва є гранти та фактори виробництва для малих виробників із загальною потребою 1,07 мільярда доларів протягом наступних 10 років. Фінансування для цієї категорії на 2024 рік вже зарезервовано донорами в розмірі 71 млн. дол. США.

Висновки. Війна в Україні та світові потрясіння призвели до зростання цін на продовольство й енергоносії, підвищення вартості сільськогосподарських ресурсів і виробництва, зростання транспортних тарифів, зниження купівельної спроможності та підвищення вартості життя, що загостило питання продовольчої безпеки.

Продовольча захищеність є частиною суспільної, а відповідно і національної безпеки держави, що нерозривно пов'язує її із критичною інфраструктурою, секторами якої в Україні визначено харчову промисловість та агропромисловий комплекс. Питання продовольчої безпеки для нашої країни стало надзвичайно актуальним в умовах війни, особливо загострились ризики, пов'язані із пошкодженням значної кількості об'єктів критичної інфраструктури, негативною економічною ситуацією в країні та іншими проблемами економічного і соціального характеру. При цьому об'єкти критичної інфраструктури у забезпеченні державної політики продовольчої безпеки відіграють прямий або опосередкований вплив у формі забезпечення населення питною водою, продукцією сільського господарства та іншими продуктами харчування. Окрім цього, руйнування ворогом критичної інфраструктури детермінувало каскад масштабних проблем, спричинених посиленням темпів інфляції, зниженням економічної доступності продуктів харчування, дефіцитом продовольства у прифронтових населених пунктах, фактором «енергетичної бідності», скороченням потужностей для зберігання сільськогосподарського урожаю, загибеллю значної частки поголів'я тварин, забрудненням, затопленням та опустеленням сільськогосподарських угідь та ін. Зниження рівня негативного впливу зазначених факторів можна досягнути

за рахунок реалізації державної політики продовольчої безпеки у відповідності до євроінтеграційного вектору розвитку України. Серед ключових її векторів варто відзначити запровадження стійких продовольчих систем, соціальної та екологічної стійкості, визначення у якості детермінанти продовольчої безпеки домінуючою формою аграрного виробництва сімейні фермерські господарства. З метою розробки практичних рекомендації Уряду щодо втілення визначених перспектив в межах реалізації програми ЄС щодо фінансової підтримки України протягом 2024-2027 років доцільною вважаємо пропозицію щодо створення дорадчого органу – Міжвідомчої координаційної ради з питань продовольчої безпеки, затвердження Положення про неї, а також складу із залученням представників профільних неурядових організацій, міжнародних проектів та програм, бізнесу та наукових установ.

Література:

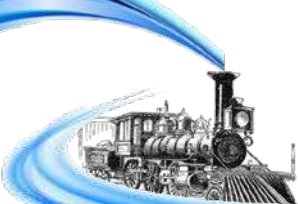
1. Березюк С. В., Зубар І. В. Сучасні економіко-екологічні аспекти застосування добрив у рослинництві. Економіка АПК. 2019. № 10. С. 34-43
2. Завгородня С. П. (2024) Економічна нерівність серед населення України в контексті забезпечення стійкості. Центр економічних і соціальних досліджень. Національний інститут стратегічних досліджень. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_eknerivnist_19024.pdf
3. Закон України №1877-IV від 24.06.2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
4. Закон України №1882-IX від 16.11.2021р. «Про критичну інфраструктуру». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20/ed20211116#Text>
5. Зубар І. В. Інституційне забезпечення організації сталого землекористування: світовий досвід на перспективи України. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 5. С. 109–122
6. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/>
7. Офіційний веб-сайт. Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/>
8. План для Ukraine Facility 2024-2027. URL: <http://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>
9. Постанова Кабінету Міністрів України №1109 від 09.10. 2020 р. «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-p#Text>
10. Проект Закону України № 8370 від 08.04.2011 р. «Про основи продовольчої безпеки України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=3>
11. Сазонець О. М., Ващішин А. О. Використання об'єктів критичної інфраструктури для забезпечення продовольчої безпеки та санітарних норм. Стратегія і тактика державного управління: зб. наук. праць. Рівне: НУВГП, 2020. № 1-2. С. 115-128.
12. Указ Президента України № 479 від 27.09.2021 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості"». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>
13. Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. KSE Agrocenter Center for Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics. Issue 3. 2023. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf>

14. Berezyuk, S., Pryshliak, N. and Zubar, I. 2021. Ecological and economic problems of fertilizers application in crop production. *Bulgarian Journal of Agricultural Science* 27(1), pp. 29–37.
15. Food and Agriculture Organization. Ukraine Rapid Response Plan. 2022. <https://www.fao.org/3/cb9457en/cb9457en.pdf>
16. Global Food Security Index 2022. The Economist Group. 2022. https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_Sep_2022.pdf
17. Legislative framework for sustainable food systems. European Commission. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy/legislative-framework_en

References:

1. Berezyuk, S. V. & Zubar, I. V. (2019). Suchasni ekonomiko-ekolohichni aspekty zastosuvannya dobryv u roslynnytstvi [Modern economic and ecological aspects of fertilizer application in the crop production], *Ekonomika APK – Ekonomika APK*, 10, pp. 34-43 [in Ukrainian].
2. Ofitsiyniy veb-sait Tsentr ekonomichnykh i sotsialnykh doslidzhen [The official site of Center for Economic and Social Research]. (n.d.). <https://niss.gov.ua>. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_eknerivnist_19022024.pdf [in English].
3. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy» [The Law of Ukraine «On State Support of Agriculture of Ukraine»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro krytychnu infrastrukturu» [The Law of Ukraine «On Critical Infrastructure»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> [in Ukrainian].
6. Ofitsiyniy veb-sait Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [The official site of the United Nations]. (n.d.). <https://www.un.org>. Retrieved from <https://www.un.org/> [in English].
7. Ofitsiyniy veb-sait Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [The official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. (n.d.). <https://minagro.gov.ua>. Retrieved from <https://minagro.gov.ua>. [in Ukrainian].
8. Ofitsiyniy veb-sait Ukraine Facility [The official site of the Ukraine Facility]. (n.d.). <http://www.ukrainefacility.me.gov.ua>. Retrieved from <http://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> [in Ukrainian].
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannya obektiv krytychnoi infrastruktury» [Resolution “Some issues of critical infrastructure facilities”, (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-п#Text> [in Ukrainian].
10. Proekt Zakonu «Pro osnovy prodovolchoi bezpeky Ukrainy» [The Draft Law of Ukraine «On the Basics of Food Security of Ukraine»] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=3> [in Ukrainian].
11. Sazonets, O. M. & Vashchishyn, A. O. (2020). Vykorystannia obektiv krytychnoi infrastruktury dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky ta sanitarnykh norm [Use of critical infrastructure facilities to ensure food safety and sanitary standards]. *Stratehiia i taktyka derzhavnoho upravlinnia – Strategy and tactics of state administration*, 1-2, 115-128 [in Ukrainian].
12. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku "Pro zaprovadzhennia natsionalnoi systemy stiikosti"» [Decree of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 20, 2021 "On the introduction of the national sustainability system"»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> [in Ukrainian].

13. Ofitsiinyi veb-sait KSE Agrocenter Center for Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics [The official site of the KSE Agrocenter Center for Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics]. (n.d.). <https://kse.ua>. Retrieved from <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf> [in Ukrainian].

14. Berezyuk, S., Pryshliak, N. & Zubar, I. (2021), «Ecological and economic problems of fertilizers application in crop production». *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 27(1), 29-37 [in English].

15. Ofitsiinyi veb-sait Food and Agriculture Organization [The official site of the Food and Agriculture Organization]. (n.d.). <https://www.fao.org>. Retrieved from <https://www.fao.org/3/cb9457en/cb9457en.pdf> [in English].

16. Ofitsiinyi veb-sait Economist Group [The official site of the Economist Group]. (n.d.). <https://impact.economist.com>. Retrieved from https://impact.economist.com/sustainability/project/food-securityindex/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_2022.pdf [in English].

17. Ofitsiinyi veb-sait European Union Legislative framework for sustainable food systems [The official site of the European Union Legislative framework for sustainable food systems]. (n.d.). <https://food.ec.europa.eu>. Retrieved from https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy/legislative-framework_en [in English].